

Az európai művészetnek egyszerre van szinte patogénnek is nevezhető kisebb-
rendűségi érzete, és hasonlóan patológikus hódításkényszere. Pszichoanalitikus
megközelítést kell alkalmazni a felvilágosodás óta történt autonómiára törekvő
művészet-gyermek művészet-anya komplexusára.

Gaál József 35

METAARCHAIZMUS – MINT ALKOTÁS- FILOZÓFIA

Sokan művészet-apa elhagyására gondolnának, de a művészet bölcsője mellett csak olyan közösséget lehet elképzelni, ahol még a hasadt ego, az individualizmus nem léte-

zett. A libidó, mint probléma nem létezhetett, a mitikus világban nem volt semmi sem tárgyiasítható, nem létezett a szenttelen tárgyilagosság. A mitikus világképben az energiák rendszere tartotta össze a mindenséget, mindezt ma olyan mechanizmusoknak látjuk, ami tárgyiasítottan különálló. A technikai civilizációban az elméletek is a mechanikai redukcionizmus szellemében alakultak és alakulnak. Visszatekintve a művészet szabadságharca valójában csak vakon követése a társadalmi és technikai változásoknak, autonómiája csak illúzió. Forradalma valójában komponensekké hullás, az alkotóelemek fetiszizálása nem több mint atomisztikus morzsalékainak, különálló képződményeinek oltárra emelése. A modernista művész esszencialista törekvése a materialista sematizmusba torkolt. Ahogy a legújabban megfogalmazott irányzat, a posztdigitális formalizmus is technicizmustól átítatott vizuális reflexió. A töredékként létező modernista képi világból újabb variáns született, a digitális médiák sugallta technicista dizájn oda-vissza hatása. Az ösztönök, érzelmek a technikai-digitális szűrőn keresztül úgy medializálódnak, hogy tipológiai struktúrák által csak többszörös áttétellel beszélhetünk ösztönyszerűségről, érzelemszerűségről. Végeredményben a technikai képhordalékból átvett, átépített kép kvázi-manualitása is imitáció. A töredékből látszólag újjáépített újabb töredékesség a technikai dizájn árnyképe. A pragmatikusként kigondolt rendszer érzelemszerűséggé hibridizálása, egyben tárgyiasítása. Az alkotó tudattalanban az anyagihoz rendelt ösztönösség mellett létezik szellemi tudattalan. Továbbgondolva és tapasztalati úton igazolva van transzcendens tudattalan is. Ha csak az elfojtott, libidó irányította ösztönösség lenne a tudattalan összetevője, akkor a tudatos szférában is az ösztönösség uralkodna, és fordítva is igaz, a racionálisnak hitt szelleminek át kell itatnia az ösztönösséget, ezért a tudattalanban az ösztönösség és szellemiség határát nem lehet élesen meghúzni. A mechanizált ösztönösség és a technikai racionalizmus násza valójában a tudatosságot és a tudattalant is relativizálja. A szabadságra, vagy inkább kielégítettségre törekvő ego akadály

az elfojtás, ami régi és téves beprogramozottság maradványa. Az ösztöngépezet új sínre került, a személyszerűségben nincs autonómia, pszichofizikai tárgyiasultság valami énszerűséggel. Önmagában nem a digitalizmussal, mint akár szellemiséggel telíthető hordozóeszközzel van probléma.

36 A technológiai megvalósítás, az újdonság fogyasztói spektákulum jellege kizárja a hasznosítás mélyebb, lehetséges rétegeit. A digitális fejlődés gyorsasága mellett lassú és részleges az adaptálási folyamat, a valódi elsajátítás. Nyilván, a jövő digitális művésze nem technika után kullogó felhasználó, hanem aktív konstruktőr, aki új műfajt teremtve helyet kap a jövő művészettörténetében.

Az európai kulturális univerzalizmus számára eddig csak egy út létezhetett, saját kultúrájához viszonyított. Jelenleg a posztgyarmati vagy posztkoloniális helyzetben is a háttérből irányít és nyomást gyakorol a „segítő”, tervező, tanácsadó, gyámsági szerepet játszó Nagy Fehér Ember. Az európai kultúra hódításai által a maga redukáló, tárgyiasító logikájával a másik kultúráját atomizált képződményekként vizsgálta. Saját mechanizmusával bekebelezve univerzális igazságként leleplezte és átformálta, ami által, elpusztította élő organizmusát. Az elavultnak tartott, archaikusnak nevezett működő egységes egész útban volt a dinamikusnak hitt fejlődésnek. Túllépve és meghaladva a kulturális újra- és újragyarmatosítás erőszakátételén, ami egyben a másik kultúra felemésztése, tudományos leletgyűjteménnyé alakítása. A másság átnevelése, egyben beolvasztása az értelmező tudásoffenzívája, a tudományos felsőbbrendűség roncsoló beavatkozása. A világképek összeegyeztethetlensége miatt csak intoleráns értelmezések maradtak a kultúrákból, a kényszerítő „civilizációs” megismerés a gyarmatosító átalakító és újrakonstruáló erőszakátétele. Az uralkodó kulturális-tenyészetében a pillanat elhatalmasodása felemészteti a múltra tekintő, rákérdező értelemkeresést. Az irányított világ a globális piac érzéketlen racionalitása – a művészet számára használhatatlan, értékmentes – termelési-technikai elméletek gyártásával foglalkozik. A transznacionális közösség víziója valójában a centralizáló nyugat politikai spektákuluma, a hatalmi terjeszkedés megtévesztő formája.

A metaarchaizmus már nem lehet megkésett jóvátétel, vagy utólagos rekonstrukciója a visszahozhatatlannak, a művészet tradíciói nem elsősorban közösség általi örökség, hanem kulturális maradvány. Mint szakrális potenciált transzcendens dimenzióit kell feltámasztani, annak átsugárzó hatásaiból lehet a hagyománykövetés formalizmusán túllépni. Emlékezés, újragondolás, megőrző értelmezés, átértelmezés általi újratemtése. Visszahódított tudások, tapasztalatok, átélések, összehasonlító mérlegelések általi alkotás, érlelődő, fejlődő kiteljesedések a lehetségesnek hitt szintézis reményében.

Régi és új intenciók egyesüléséből a többértelműség összefüggésrendszere jöhet létre. A metaarchaikus műalkotás túlmutat az interpretáción, elsősorban lét- és önértelmezés. A változásban rejlő állandóság, egyben ciklikusság, amelyben új, egyéni formában megőrződnek a hagyományok. Ökome- 37
 nikus egybehangzások által formán túlmutatató állandósuló tartalmi összefüggőségek jelentés-szövedéke jöhet létre. Archaikusságnak azt lehet nevezni, amiben olyan állandóság van jelen, ami a világ működésére utal az állandó változás mellett, a metaarchaizmus transzkulturális szövedéke az értelmezés dimenzióinak tágítása által új viszonyrendszert teremt a kultúrák között. Túllépve a versengő és hódító felfogáson, megszűnik a kisajátító, bekebelező modernista attitűd. A közeledés azonosuló megismerés időben és térben egyaránt, szellemi térben nincs hibriditás, hanem egymást megtermékenyítő lehetőség a szintézisre. Egy műalkotásban újonnan ábrázolódik a múlt a jelenrel, a direkt múltra utalás is a jelen értelmezésének a része. A műalkotás jelentéstere a változó értelmezések köztes tere, amely a jelenre, az időben haladva másként hat. A műalkotás így válhat az időfolyam jelenében újabb és újabb jelentéssel bíró médiummá. Ezt az újratermelési folyamatot megérezve az alkotó befolyásolja a művek jelentését, már az alkotás pillanatában belső viszonyhelyzeteket hoz létre. A paramorfia, mint rétegzett szimbolikával rendelkező szabadon kezelt antropomorf jelrendszer verbálisan nehezen interpretálható. A formai áttűnések nem direkt utalások, nem intermorfikus, kultúrtörténeti fedések, idézetek, előző korok műveinek megidézése. A meglévő, már kanonizálódott képzőművészeti stílusok általánosságban is ötvöződtek a modernizmus korszakától, a stíluskaraktereket átjárhatósága miatt nem használhatjuk behatároltan, önmagában zárva. Az új forma összetettségében nehezen referencializálható a stílusok áttűnősége, mert a domináns stílus artikuláció új érzékiségének a része. A stílus egyetlen aspektusára redukáló meghatározás félrevezető, a feltárt aspektusok sokfélesége biztosíthat alapot a metaarchaikus stílusfenomén megragadásához. A régi és új formaalkotás szétválaszthatatlan a maga egyediségében, így válik a kultúrák kollektív emlékezetévé.

A metaarchaizmus keretbefoglalása megtörtént, alkotófilozófiaként már nem egyéni megérzések, nem saját alkotói elv, hanem összefoglalása egy régi/új szellemi alkotótérnek. Az alkotás folyamatának alapja fenomenológiai, aminek összetevői sohasem hierarchikusan lépcsőzetesek, hanem egybefüggően rétegzettek. Centruma nem redukált, nem kisajátító kivonat, a periférikusnak gondolt rétegek is benne foglalt elemei az egésznek.